

ФЕНОМЕН ШТРАЈКА ГЛАЂУ КАО АУТОДЕСТРУКТИВНО ПРОТЕСТНО ПОНАШАЊЕ У ПОЛИТИЦИЈА

Ненад Беновић*

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Делимичне и потпуне обуставе рада и штрајкови глађу су најмасовнији и најраспрострањенији појавни облици штрајкова. Због своје бизарности и својеврсне дозе егзибиционизма које сваки штрајк глађу собом носи он заслужује нарочиту пажњу. Када се исцрпи последња могућност легалног, тј. законског задовољења неког човековог права, појединац или група се одлучује на штрајк глађу.

Политички мотивисани штрајкови глађу, уколико се организују на националној основи, могу у великој мери да дестабилизују државу. Управо због таквих могућих облика испољавања неопходно је ту проблематику упознати до танчина, како би сви, почев од појединаца до државних институција, укључујући ту и војску, знали у сваком тренутку како да се адекватно реагује.

Кључне речи: *штрајк, протестно понашање, политика*

Увод

Време у коме живимо обележено је драстичним примерима кршења грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и других права човека, како од стране других појединаца, тако и од разних формалних и неформалних група, владиних и невладиних организација, па и самих држава.

Готово свакодневно путем електронских и штампаних медија информисемо се да је у нашој земљи, земљама региона, Европи и широм света неки појединац, група или цела организација поводом угрожавања претходно наведених права, а више пута и из само њима знаних разлога ступила у неку од многобројних врста штрајкова.

* Аутор је постдипломац ФПН Универзитета у Београду.

Штрајкови нису својствени искључиво појединцима и групама из само једне етничке заједнице и нису везани само за поједине епохе кроз историју. Напротив, они се данас одигравају на целој планети и често се штрајкачи из више земаља удружују и истрајавају у својим захтевима. На први поглед погодније тло за штрајкове је у диктаторским земљама и земљама које су слабије економски развијене од земаља у којима влада демократски изабрана власт и које су економски развијене. Али, и у демократијама и економски развијеним земљама штрајкови су појава са којима тамошње власти и становништво напросто живи, а проблеми који их изазивају настоје се решити на обострано задовољство.

Непостојање или пак несавршеност постојећег правног оквира или непостојање политичке климе за поштовање грађанских, политичких, економских, социјалних, културних и других права човека, као узajамно повезаних и условљених, главни је разлог за штрајкове појединаца или група људи. У ред модерних фундаменталних социјалних права убраја се право на штрајк, тј. има исти ранг као и право на рад. Право на штрајк је на међународном плану изричито или имплицитно признато у међународним уговорима универзалног и регионалног карактера, а у унутрашњем праву се јавља као експлицитно или имплицитно признато право уставног ранга.

Делимичне и потпуне обуставе рада и штрајкови глађу су најмасовнији и најраспрострањенији појавни облици штрајкова. Због своје бизарности и својеврсне дозе егзибиционизма које сваки штрајк глађу собом носи он заслужује нарочиту пажњу. Када се исцрпи последња могућност легалног, тј. законског задовољења неког човековог права, појединац или група се одлучује на штрајк глађу.¹ Постоје многобројни различити облици и мотиви за штрајк глађу, од оних узвишених када им државу угрожава непријатељ, до штрајка због неправедне расподеле бодова на ранг листи за доделу социјалних станова.

Дакле, како за штрајк као шири појам, тако и за штрајк глађу као ужи појам многобројни су разлози, а главни протагонисти, тј. штрајкачи глађу су припадници свих слојева друштва – интелектуалци, студенти, радници, сељаци и незапослени.

Политички мотивисани штрајкови глађу, уколико се организују на националној основи, могу у великој мери да дестабилизују државу. Екстремни притисак такве врсте десио се у Трепчиним рудницама на Косову и Метохији фебруара месеца 1989. године када је 1.300 рудара албанске националности штрајковало глађу осам дана у рударским окнима на дубини од 780-800 метара. То је била једна од врло озбиљних кризних ситуација у Југославији у предвечерје њеног распада и окончања хладног рата у свету.

¹ Штрајк глађу се, најчешће, спроводи тако што главни протагониста тог облика политичког протеста узима само воду, а одбија храну.

Управо због таквих могућих облика испољавања неопходно је ту проблематику упознати до танчина, како би сви, почев од појединаца до државних институција, укључујући ту и војску, знали у сваком тренутку како да се адекватно реагује.

Појмовно одређење штрајка глађу

Историја штрајкова глађу је релативно дуга. Углавном се везује за ирску епску традицију, јер постоји легенда према којој је и Свети Патрик штрајковао глађу. У више писаних извора наводи се да су најстарији организовани штрајкови глађу везани за 1917. годину. Радило се о Ирцима у британским затворима, а прва жртва штрајка глађу био је Томас Еш² који је умро у затвору Монтжој.

Ајше Идил Еркмен, борац за људска права Курда, прва је жена на свету која је умрла у штрајку глађу. Догодило се то у турском затвору током 1996. године где је штрајковала са истомишљеницима из десет револуционарних организација. Штрајк је трајао 69 дана, а умрло је 12 штрајкача глађу.³

У историју су ушле сестре Марион и Долорес Прајс, које су штрајкујући глађу током 1940. године присилно храњене 166 дана (обе су преживеле).⁴

У ред најбизарнијих штрајкова глађу спада и случај најстаријег забележеног актера: Британка Алис Најт је у стотину осмој години живота отпочела штрајк глађу зато што је премештена у други старачки дом. Крајњи епилог наведеног штрајка глађу била је смрт у релативно кратком периоду.⁵

Потребно је нагласити да људи који пате од било каквог психијатријског и менталног поремећаја, који утичу на њихову моћ расуђивања, а одлуче се на штрајк глађу, морају бити специјално праћени од лекара и не сме им се ни у ком случају дозволити да неузимањем хране буду животно угрожени. Заправо због немогућности или битно умањене могућности расуђивања, тј. доношења правих одлука, и без обзира на вечиту супротстављеност етичког и стручног, такви штрајкачи глађу морају бити принудно храњени.

У Светском медицинском часопису бр. 52 од 2. јуна 2006. године за дефиницију штрајка глађу се, поред осталог, наводи и следеће: „У штрајкове глађу не спадају гладовања у краћем временском периоду, која почињу и завршавају се у року од 72 сата. Уколико особе које штрајкују глађу наставе одбијати узимати храну и течност дуже од 48 сати, тада се доводе у озбиљну опасност. Гладовање без уноса течности у трајању од више од неколико

² Припадник Ирског републиканског братства (ИРБ).

³ <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2006/11/29/srpski/T06112803.shtml> (новембар 2008).

⁴ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=472809> (новембар 2008).

⁵ <http://www.pescanik.net/content/view/351/204/> (новембар 2008).

дана потпада под дефиницију штрајка глађу, али у пракси се то срећом ређе дешава. С обзиром да организам без течности може издржати свега пар дана, смрт наступа у току прве седмице која је, са становишта оних који штрајкују, ипак прекрatak период за ефикасан исход преговора. Укратко, појам штрајка глађу како је овде описан односи се на гладовање, уз одбијање узимања хране, из протеста и уз узимање адекватне количине воде.⁶

Што се тиче физичких процеса у организму, као последице штрајка глађу, у поменутом стручном часопису наводи се и следеће: „У првим данима штрајка организам користи своје залихе гликогена из јетре и мишића. Настаје кетоза⁷ и клинички се може препознати преко даха и лабораторијском анализом урина. Њоме се обуздава похлепан осећај глади који се осећа у првим данима гладовања. Може се аргументовано рећи да укупно гладовање (уз узимање течности) више од 48–72 сата из метаболичких разлога представља јасну дефиницију штрајка глађу. Залихе гликогена се исцрпљују за око 10–14 дана и одређене аминокиселине постају супстрат за глицеронеогенезу. Мишићи, као и срчани мишићи, постепено губе масу. Препоручује се директно медицинско праћење након губитка 10 посто телесне тежине код мршавијих, здравих особа, а основни проблеми настају када се изгуби око 18 посто телесне тежине. Штрајкачи глађу морају знати да је дехидрираност опасна јер тада губе осећај глади и жеђи“.⁸

Осим физичких аспеката, као нуспојава штрајка глађу, код штрајкача глађу јављају се и психичке и менталне сметње о којима се у часопису наводи и следеће: „Одбијање узимања хране доводи до клиничког синдрома који личи на смртно изгладњавање, мада се не ради о истој ствари. У овом другом случају смањење телесне тежине представља дуг процес, уз узимање мале количине калорија, али уз минималну апсорпцију виталних елемената, као што су витамини и протеини. Управо унос тих виталних елемената чини тотално гладовање у ситуацији штрајка глађу (узимање само воде) другачијим од изгладњавања у концентрационим логорима. Међу симптомима који су се јавили код особа које су дужи период штрајковале глађу су знатне празнине у меморији и немогућност концентрације. Живе за тренутак. Тотално гладовање приморава организам да пронађе друге изворе глицерозе која је основна за производњу енергије, посебно за функцију мозга. Смањен унос калорија прекида уобичајене токове и сложени механизми ускачу на место спољашњих извора енергије. Организам почиње сам себе је-

⁶ http://www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc (новембар 2008).

⁷ Стање када се разграђују резерве масти и задржавају кетонска тела у организму. Да би заменила глукозу, јетра у већој мери производи кетонска тела која могу да оксидишу и нахране ћелије мозга. У ове иначе отровне материје спада органско једињење ацетон (CH₃COCH₃). Ацетон се избације кроз плућа, а изгладнелом даје специфичан задах.

⁸ http://www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc (новембар 2008).

сти, разграђује ткива како би се обезбедио сталан извор глукозе. Уколико гладовање доведе до медицинских компликација, тада је лекар обавезан урадити више од простог евидентирања стања и праћења виталних функција. Тада треба отворено разговарати са сваким штрајкачем глађу. Шта год да се каже недовољно је да би се нагласила приватност медицинских консултација како би се избегли умешаност и притисак од било које стране, како би доктори могли одиграти своју улогу⁹.

Постоји неколико типова штрајкова глађу између којих треба направити разлику. Најрадикалнији штрајкачи глађу опредељују се за екстремне типове штрајка глађу, тј. престанак узимања хране и течности. Ако се не пронађе решење такви штрајкови глађу се завршавају врло брзо за фаталним последицама по штрајкача. Други тип штрајка глађу је штрајк код којег штрајкачи одбијају храну, али узимају течност. И код овог типа су последице по штрајкача фаталне ако настане продужено гладовање. Трећи тип штрајка глађу појавио се у турским затворима,¹⁰ када штрајкач узима воду, со, шећер и витамин Б1 и штрајкује до смрти док му се захтеви не испуне.

У зависности од сваког штрајкача, тј. његових здравствених карактеристика, физичких и менталних могућности понаособ, тако и трајање штрајка глађу може бити различито ако се иде до краја, под условом да је реч о штрајку глађу где штрајкач одбија да узима храну, али пије течност. Када су сви претходни услови задовољени смрт код штрајкача глађу може се очекивати између 45. и 75. дана, као последица кардиоваскуларног колапса и тешке аритмије.

Потребно је нагласити да штрајковати глађу могу слободни појединци или групе и људи који су лишени слободе, тј. налазе се у притвору. Штрајкачи глађу који су из разних разлога лишени слободе, често су били спремни да у свом протесту иду до краја, тј. до смрти.

У другој групи штрајкача глађу, тј. групи чији су актери лишени слободе, интересују нас посебно они чији су штрајкови глађу били политички мотивисани. Код свих штрајкова глађу, били или не били политички мотивисани, а који се одигравају у затворима јавља се једна јако битна чињеница, а то је одговорност затворске управе, правног система и државе у којој се ти затвори налазе.

Затвореници ИРА-е који су се налазили у британским затворима, и чији су „постови до смрти“ били искључиво политички мотивисани, примери су штрајкача глађу који су истрајали у својим захтевима и поред невиђених притисака британске владе. Њихови штрајкови имали су искључиво политичку конотацију. Нажалост, многи од њих су ту своју упорност и истрајност у захтевима платили животом, тј. умрли су од глади.

⁹ http://www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc (новембар 2008. год.).

¹⁰ Турски затвор Дијарбакир је на осмом месту најозлоглашенијих затвора у свету. Иначе, турски затвори су познати по изузетно нехуманим условима за живот.

Човек чији се дан рођења и смрти слави као празник широм обе Ирске је Боби Сендс, један од најупечатљивијих примера штрајкача глађу који су положили живот за остварење својих захтева. Са деветорицом својих сабораца он је био главни актер у чувеном штрајку глађу 1981. године у Великој Британији. После 66 дана дугог штрајка глађу сви су умрли, јер британска влада на челу са Маргарет Тачер („Челична лејди“) није пристала на штрајкачке услове.

Професор др Драган Симеуновић за штрајк глађу као облик политичког протеста, који због своје бизарности заслужује посебну пажњу, наводи следеће: „Као облик политичког понашања штрајк глађу је најкраће речено специфичан вид аутодеструктивног, политички мотивисаног протестног понашања, које у бити представља ништа друго до свесно и систематско (политичко) насиље над собом, које је у зависности од постављених циљева, захтева, степена разумности оних којима је упућено и услова да се захтевима штрајкачима глађу изађе у сусрет, може резултирати од психофизичке исцрпљености до смрти.

Штрајк глађу се испољава као нелегалан (законом непредвиђен) медијски атрактиван вид притиска на власт са циљем придобијања дела јавности за остваривање циљева за које се процењује да се могу, или тек у неколико могу, остварити легалним путем. У том смислу штрајк глађу је политички ангажман којим се у први план дешавања настоји ставити онај који штрајкује и искључиво његова воља. Штрајк глађу је својеврсни волонтизам у политици независно од тога да ли су захтеви штрајкача оправдани или не.

У зависности од демократичности система у којем се одвија, може бити, с једне стране, изнуђен облик политичке борбе и последње средство указивања на чин неправде, онда када су исцрпљена сва друга средства комуникарања у оквиру институционализованих политичких решења. На другој страни може бити не само вид политичког ексцентризма, већ социјални егзибиционизам којим се често, уз најављену или изражену претњу демократичности система, настоји манипулисати делом јавности, да би се остварили циљеви штрајка који, иначе, не морају увек бити реално остварљиви, ни у вези са истинским задовољењем друштвене па и личне неправде“.¹¹

Из претходне дефиниције политички мотивисаног штрајка глађу може се закључити да је он у својој бити аутодеструктиван, али и да штрајкачи глађу не ступају у штрајк да би умрли, већ да би остварили одређене циљеве, што не могу на легалан начин. Међутим, понеки „тврдокорни“ и доследни штрајкачи глађу спремни су на крајни чин, тј. да жртвују свој живот, али су они у изразитој мањини. С друге стране, у огромној су већини они који после доследног става власти да им се не изађе у сусрет, посустају и одустају од штрајка глађу.

¹¹ Професор др Драган Симеуновић, Теорија политике, ридер, I део, 2002, стр. 158–159.

Циљ политички мотивисаног штрајкача глађу није да умре, већ да од власти изнуди оно што ни на један други начин није могао да оствари. Али, исто тако, код најупорнијих и најистрајнијих штрајкача глађу и властита смрт је реална опција, ако им се не изађе у сусрет.

И у политички мотивисаном штрајку глађу као и у осталим облицима политичког протеста постоји више протагониста. Као главни протагонисти политички мотивисаних штрајкова глађу појављују се, с једне стране, штрајкач или штрајкачи, а са друге стране одређена власт и јавно мњење којег путем средстава јавног информисања желе придобити претходно наведена два актера. Јавно мњење је онај циљни фактор на који обе стране рачунају као кључан и које треба да изврши онај завршни, већи или мањи притисак на супротстављене стране. То би резултирало да главни актер, тј. штрајкач политички мотивисаног штрајка глађу обустави штрајк на своју штету, или пак да се захтевима штрајкача глађу изађе у сусрет, и да на тај начин власт „капитулира“ пред њим. Зато се средства јавног информисања у овом облику политичког протеста приказују као посредна нит која ова три фактора повезују вршећи перманентно на све њих мањи или већи утицај. Да ли ће одређена власт испунити захтеве штрајкача зависи од много фактора који, у суштини, могу, али и не морају међусобно бити повезани.

Мањи захтеви штрајкача испостављени властима могу бити испуњени, али под условом да се њиховим испуњењем уопште или делимично не нарушавају темељни принципи владања неке власти. Тиме власт, с друге стране, убира поене код јавног мњења као неко ко је спреман у сваком моменту на дијалог, и као неко ко жели да решава легитимне захтеве свих својих грађана.

Када су захтеви штрајкача упућени некој власти толико велики да почну да угрожавају основне принципе неке владавине, демократске или недемократске, та иста власт на све начине покушава да не изађе у сусрет испуњењу захтеву или захтевима ако их има више. Обично су то дуготрајне пат позиције у којима су се обе стране „укопале“ у своје шанчеве и тврдокорно држе до својих ставова.

У зависности од степена објективности средстава јавног информисања, што опет зависи од степена демократичности неког друштва, јавно мњење формира своју слику о догађају и стаје уз једну или другу страну. Што политички мотивисан штрајк глађу дужи траје, то и јавно мњење од почетне мале заинтересованости постаје фактор који све више, посредно или непосредно, бива укључен у коначан исход штрајка глађу. Изузетно су ретке ситуације код „правих“ политички мотивисаних штрајкова глађу где је јавно мњење неутрално.

Резултат свега претходно наведеног јесте да се одређени штрајк глађу може завршити потпуним испуњењем захтева штрајкача, проналаском компромисног решења између одређене власти и штрајкача, чином одустајања самих штрајкача, или, у крајњем, што је најгоре могуће решење – смрћу једног или више штрајкача глађу.

Бројни су примери политички мотивисаних штрајкова глађу, готово у свим земљама који су резултирала неким од наведених начина. Разуме се најмање је оних са смртним исходом, али ни њихов број није занемарљив, поготово у неким земљама које се са правом сматрају постојбином штрајкова глађу (Ирска, Индија).

Када су захтеви штрајкача глађу општеприхваћени и узвишени, попут захтева да се одређена земља ослободи колонијалне зависности, ослобађање своје земље одређених политичких притисака других већих и јачих земаља, ослобађање друге неправедно заробљене особе, тј. када су то штрајкови глађу који се у бити представљају као протести највећег степена жртвовања из љубави према отаџбини и другим људима и појавама, онда они са сигурношћу наилазе на готово сигуран позитиван одјек, како у домаћем, тако великим делом и у иностраном јавном мњењу. Готово целокупна јавност посебно је осетљива на такве примере политички мотивисаних штрајкова глађу.

Када се за општеприхваћене друштвене циљеве боре познати, тј. када су штрајкачи глађу познате личности, онда ти штрајкови глађу поседују додатни разлог за пажњу јавног мњења и имају неупоредиво више шанси да успеју од штрајкова глађу чији су главни протагонисти широј јавности непознати.

Код политички мотивисаних штрајкова глађу, чији су главни актери тј. штрајкачи јавном мњењу непознати, и поред чињенице да се боре за циљеве ништа мање вредне од циљева за које се боре познате личности, потребно је много више времена како би се шира јавност анимирала. Средства јавног информисања у тим случајевима морају много више и чешће да извештавају о штрајку глађу, како би се јавном мњењу привукла она доза пажње са којом оно обично прати евентуалне штрајкове глађу њему познатих личности.

Штрајк глађу јавном мњењу познатих личности привлачи и неупоредиво већу пажњу средстава јавног информисања, чије извештавање може само још више употпунити позитивну слику о свој оправданости захтева штрајкача, или ће по налогу власти тзв. режимска средства јавног информисања (својствена диктатурама) умањити, тј. минимизирати вредност циљева за коју се претходно наведени боре. Значи готово пресудну улогу да ли ће одређени штрајк глађу успети зависи од тога у каквој су међусобној корелацији налазе штрајкачи и средства јавног информисања на једној и власти на другој страни, односно у другој варијанти само штрајкачи на једној, а власт и средства јавног информисања на другој страни. У крајњем, у каквом се међусобном односу они налазе кључно ће утицати на формирање слике јавног мњења о одређеном политички мотивисаном штрајку глађу.

Чувени штрајкови глађу затвореника организације ИРА у британским затворима и штрајкови глађу легендарног индијског вође Махатме Гандија су због својих циљева и жртве коју су у тешким условима подносили, свакако били медијски најатрактивнији и привлачили су највећу могућу пажњу јавног мњења. И, у коначном, њихови штрајкови глађу довели су до моменталног

или одложеног испуњења захтева штрајкача. Као пример одложеног признања и испуњења захтева штрајкача је и реакција британске владе на челу са премијером Тонијем Блером¹² почетком његовог мандата, а према члановима организације ИРА. Симпатије домаћег и светског јавног мњења према штрајкачима биле су један од фактора који су мотивисали владу Тонија Блера да на почетку мандата отпочне мировни процес у Северној Ирској и амнестира чланове организације ИРА, укључујући и оне који су бомбама побили десетине невиних људи, а ИРА је за узврат одустала од оружане борбе. Такође, то је и пример штрајка глађу из којег су сви актери извукли поуке и нешто научили. Не треба да се заваравимо да су то били краткотрајни процеси. Напротив, били су јако дуги, исцрпљујући процеси у којима је много људи страдало на обе стране.

Штрајкови глађу Гандија, Мендела,¹³ политичких затвореника у турским затворима су изузетни примери дуготрајних, многобројних штрајкова глађу или „строгих постова до смрти“ како их другачије називају.

Може се закључити да су примери штрајкача глађу који су чврсти, истрајни, непоколебљиви у својим захтевима и који су у крајњем спремни да „плате“ својом главом за њихово остварење малобројни. Много је више оних који свесно желе изманипулисати јавност и преко ње остварити притисак на неку власт како би остварили своје уске циљеве, истовремено представљајући своје захтеве као опште.

У директној корелацији са степеном испуњења одређених захтева штрајкача глађу је и степен демократичности неког друштва, тј. колико је нека власт демократска или не. Наравно да ни једна власт неће дозволити да се урушавају основне тековине неког друштва и принципи на којима она постоји, али свака демократија настоји да се проблем реши, и да се изнађе решење које би у крајњем резултирало исправљањем „неправде“ која је учињена штрајкачу или бар да се нађе компромисно решење како не би били угрожени људско здравље и животи.

Насупрот демократској, недемократска власт игнорише сваки пример штрајка глађу, а његове главне штрајкаче на разне начине најчешће присилним путем и разним врстама уцена одвраћа од саме помисли на штрајк

¹² Тони Блер (енгл. Tony Blair) бивши је премијер Уједињеног Краљевства.

У мају 1997. Блер је изабран за премијера владе Велике Британије, победивши на изборима Џона Мејдора и тиме окончавши 18 година дугу владавину торијеваца. Тони Блер је поднео оставку на место премијера 27. јуна 2007, након чега га је наследио Гордон Браун.

¹³ Нелсон Мендела, борац против апархејда у Јужној Африци и својевремено први црни председник постао је почасни грађанин Београда 17. априла 2008. године, 22 године пошто је та титула последњи пут некоме додељена. Због борбе против апархејда (расне сегрегације у Јужноафричкој Републици) Мендела је провео 27 година у затвору. Ослобођен је у фебруару 1990. године, а четири године касније, након што је апархејд укинут постао је први црни председник те земље. Добитник је Нобелове награде за мир 1993. године.

или ако је он већ отпочео приморава их да га прекину. Са недемократском влашћу иду и режимски строго контролисани медији који сваки штрајк глађу који није по укусу власти представљају јавном мњењу као протест чији су захтеви лоши по друштво, као издајнички чин који је исконструисан споља.

Свакако да малтене у свакој земљи постоје и политички мотивисани штрајкови глађу који у основи представљају покушај да се одређена власт свргне, тј. који су изрежирани споља, којима се управља, односно дају строга упутства споља. Али, то је нешто сасвим друго од покушаја недемократске власти да сваки политички мотивисани штрајк глађу који јој не одговара представи као протест којим се угрожава суверенитет неке земље.

Недемократска власт се користи и још многим другим недозвољеним средствима како би минимизирала улогу и постигнуте резултате политички мотивисаног штрајка глађу. Штрајкаче глађу, како оне који су у притвору, или оне који су на слободи, недемократска власт покушава да физички и медијски изолује тиме што спречава покушаје да се до њих дође, присиљава их на храну на крајње бруталне начине, уцењује њих и чланове њихових породица, даје им и лажна обећања како би прекинули штрајкове.

И у највећим светским демократијама има примера где људи, не могавши да изнађу политички легално средство за решење свог проблема, посежу за радикалним примером политичког протеста, тј. штрајком глађу или строгим постом до смрти.

Драстичан пример кршења демократских норми представља опхођење према ратним заробљеницима у америчкој бази Гвантанамо¹⁴ на Куби. То је био директни повод да су ти исти ратни заробљеници 2006. године ступили у штрајк глађу. Али, наступио је још нехуманији чин припадника војске САД, а то је присилно храњење помоћу сонде која им је улазила кроз нос и уз помоћ специјалних столица. И све је то било дуго времена врло вешто скривано од очију јавности, тј. било је под медијском блокадом. На крају тог случаја нису помогли ни многобројни апели међународне јавности да америчка власт одустане од таквог нехуманог вида поступања са ратним затвореницима.

У потпуности је разумљиво да је сваки политички мотивисан штрајк глађу готово сигурно унапред осуђен на пропаст, ако иза њега не постоји добра и осмишљена организација. У чувеним штрајковима чланова организације ИРА, Гандија и политичких затвореника у Турској постојала је до савршенства доведена организација.

Штрајк глађу припадника организације ИРА у британским затворима није био спонтан, а Боби Сендс није случајно изабран за штрајкача међу многим добровољцима. Наиме, сваки штрајкач глађу пролазио је кроз вишенедељ-

¹⁴ Острво Куба је највеће острво на Карибима. Држава Куба се састоји од целог острва Куба и мањих оближњих острва, изузимајући залив Гуантанамо, војну луку која је изнајмљена Сједињеним Америчким Државама од 1903. године. Острво Куба је по величини 16. острво на свету.

не психофизичке припреме које су и организовали специјални „тимови за подршку“, а исти тимови су били поред штрајкача до последњег даха. То значи да су све време штрајка глађу тимови за подршку храбрили и упућивали штрајкаче да издрже до краја. И породице штрајкача глађу биле су на време упозорене да су им синови будући хероји, а њихова подршка циљевима штрајка била је унапред обезбеђена.

Политички мотивисан штрајк глађу је унапред припремљен, осмишљен, добро организован и „слоља“ подржан вид политичког протеста, са посебно одабраним главним актером, тј. штрајкачем глађу, у коме од међусобног односа штрајкача глађу и мање или више демократске власти и од интензитета порука које су штрајкач или власт послали јавном мњењу преко мање или више слободних средстава јавног информисања као главних креатора слике о одређеном штрајку, зависи да ли ће он резултирати делимичним или потпуним, моменталним или одложеном уступком власти, тј. „победом“ штрајкача, компромисом или смрћу штрајкача глађу као најтрагичнијом опцијом.

Из свих претходно наведених дефиниција штрајкова глађу може се јасно видети који су то циљеви које штрајкачи својим „постовима до смрти“ желе остварити. Њихови циљеви могу се препознати као ближи и даљи.

Свакако да је основни циљ, тј. први корак сваког политички мотивисаног штрајка глађу, придобијање јавног мњења, како домаћег, тако и иностраног јавног мњења преко којих ће извршити много јачи притисак на власт и под којим ће у коначном власт после краћег или дужег периода „капитулирати“ пред захтевима штрајкача. Други корак су, свакако, конкретни захтеви које је сваки штрајкач испоставио пред власт и које није могао да оствари ни на један други начин.

Конкретни захтеви штрајкача глађу који су испостављени пред неку власт могу бити стварни, али могу бити и маска за нешто што се „ваља иза брда“. Тако су годинама затвореници у британским затворима из редова организације ИРА иза захтева за боље затворске услове испостављених британској власти (већи број посета – једна месечно, један пакет, једно писмо, дуже затворске шетње, боља одела, итд.) маскирали основни захтев. У ствари, њихов главни циљ био је да добију статус политичких затвореника. Добијањем статуса политичких затвореника они би били јасно одвојени од осталих осуђеника.

Политички мотивисани штрајкови глађу у чијој бити је обмана јавности се пре или касније разоткривају и они су, по правилу, осуђени на пропаст. Подршка јавног мњења, као вид додатног и у већини случајева одлучујућег притиска на власт, циљ је сваког штрајкача глађу преко кога се остварују даљи тј. главни циљеви штрајка.

По завршетку дефинисања штрајка глађу и одређења циљева њихове реализације, мора се предочити још једна вечита дилема која прати сваки штрајк глађу понаособ. То је дилема да ли у критичним тренуцима штрајка глађу треба спасти један или више људских живота, или треба, без обзира на сву емоционалност, поштовати индивидуалност и право на самоодлучивање.

Профил политички мотивисаног штрајкача глађу

У овом делу рада биће реч само о штрајкачима „правих“ политички мотивисаних штрајкова глађу, који су ради остварења својих циљева спремни ићи до краја, до смрти.

„Не можеш ти мени нанети зла ни приближно колико то ја могу сам себи“.¹⁵ Да ли је овај став идеја водиља политички мотивисаним штрајкачима глађу? Да ли тај ненасиљан вид политичког протеста, а у основи веома радикалан према сопственој души и телу примењују сви обесправљени и понижени, и колико је сваки штрајкач глађу спреман ићи далеко?

Наша свакодневица и свет у којем живимо дају одговоре на постављена питања. Са сигурношћу знамо да се сви понижени и обесправљени не одлучују на такав вид политичког протеста, другим речима да су само појединци спремни да на такав начин истерају правду, а да при томе иду до краја. Такође, знамо да без обзира на то што је живот пун неправди, огромна већина људи не посеже за штрајком глађу као начином остварења својих циљева, већ само један мали део популације.

Али, са друге стране, често смо сведоци разних примера политички мотивисаних штрајкова глађу. Значи да „прави“ политички мотивисани штрајкови глађу постоје, као и људи спремни на пост до смрти. Приликом сваке анализе политички мотивисаних штрајкова глађу не можемо а да се не запитамо какви су то људи који су зарад остварења својих циљева спремни и на највећу жртву тј. сопствени живот. По чему су они различити од других људи, тј. чиме располажу за разлику од осталих који нису ни психички, ни физички спремни на такав вид деструктивности према сопственом телу.

Анализирајући светске примере политички мотивисаних штрајкова глађу долазимо до закључка да је један од одлучујућих чинилаца његове успешности социјални положај штрајкача глађу у друштву, степен његовог образовања и интелигенција. То су три фактора који иду један са другим, међусобно се допуњују и одређују стартну позицију сваком штрајкачу глађу при отпочињању овог вида политичког протеста. Они обезбеђују да неко самим ступањем у штрајк глађу буде много боље котиран у средствима јавног информисања, самим тим и јавном мњењу него неко непознат у друштву, са мањим образовањем и скромнијих интелектуалних могућности. Интелектуални капацитети главног актера сваког штрајка глађу су највише у корелацији са осмишљеношћу целе акције, методом презентације у јавности и придобијањем симпатија јавног мњења.

Са претходно наведеним чиниоцима у корелацији је и степен рационалности у одабиру циљева, тј. испостављених захтева некој власти, и тренутак када се сам чин штрајка глађу покреће. Само време почетака је веома битно за даљи ток и крајње резултате сваког политички мотивисаног штрајка глађу.

¹⁵ <http://www.e-novine.com/sr/stav/clanak.php?id=14657> (јануар 2009).

Већини „успешних“ политички мотивисаних штрајкача глађу чији су постоји до смрти довели до неких по друштвену заједницу вреднијих резултата, нису то само тада и више никада чинили. Они су за собом имали богату историју штрајкова глађу. Једном речју у том послу су били веома искусни и прекаљени борци. Вешто су користили сопствено искуство, али су и били врло добро упознати са историјским примерима штрајкова глађу.

Храброст као примарна одредница сваког правог политички мотивисаног штрајкача глађу се подразумева. Јер, да нису храбри не би се у такав вид политичког протеста ни упуштали. Они свесно, здравог разума стављају на коцку властити живот ради испуњења захтева чије евентуално остварење у немалом броју случајева не представљају само појединачно, већ и опште колективно добро. Стављајући на коцку живот као највећу овоземаљску вредност они се приказују и доказују као први међу најхрабријима. Сазнање да политички мотивисани штрајкачи глађу приликом физичке и психичке агресије према сопственом телу не излажу директно другу страну опасности, за разлику од терориста самоубица, још више доводи до изражаја њихову храброст.

Када су циљеви политички мотивисаних штрајкова глађу пажљиво и јасно одабрани, и када штрајк у одабраном тренутку започне онда до изражаја долазе две јако битне карактеристике, а то су *доследност* и *истрајност штрајкача глађу*. Сваки успешан штрајкач глађу мора бити доследан у својим захтевима, ни једног тренутка не одајући утисак да са током времена, тј. приближавајући се тренутку када би могао и живот да буде угрожен, попушта пред притисцима, диже руке од свега, односно одустаје од даље „борбе“.

Интензивни и перманентни притисци власти којима није изложен само политички мотивисан штрајкач глађу, већ и чланови његове породице и окружење, не смеју ни за тренутак поколебати главног актера овог вида политичког протеста. Свакојакe понуде власти за одустајање од самог чина појединачног или колективног политички мотивисаног штрајка глађу, а да оне у суштини не представљају право испуњење испостављених захтева, својеврсне су препреке које на својствен начин тестирају непоколебљивост штрајкача глађу.

Духовна страна личности, тј. вера показала се као једна од одлучујућих чинилаца за успешност сваког штрајка глађу. По обичају су верујући људи и истрајнији, доследнији, свеукупно „јачи“ за вођење овог вида ненасилног протеста. Својеврсни светли примери у историји су Раџив Ганди и Нелсон Мендела.

Социјални статус у друштву, степен образовања, интелигенција, храброст, доследност, истрајност, непоколебљивост су карактеристике сваког „великог“ штрајкача глађу. Оне се у самом чину штрајка глађу међусобно допуњују и изостанак само једне значајно би само још један неуспео покушај на ионако пребогатој историјској сцени неуспелих политички мотивисаних штрајкова глађу.

Сви историјски светли примери политички мотивисаних штрајкача глађу су и својеврсна потврда фанатичног истрајавања до постизања коначног циља без обзира на све могуће жртве које на том путу могу пасти.

Само посебни појединци, који поседују описане карактеристике, могу бити судионици ненасилног политичког протеста који се назива политички мотивисаним штрајком глађу, а да при томе из тог протеста изађу као победници.

Медицинска етика и људска права

У земљама у којима влада демократија, и чији темељи почивају на владавини права, у сваком штрајку глађу постоји и једна велика дилема тј. битно правно питање. То суштинско правно питање је да ли је допуштено одржавати штрајкача глађу у животу принудним путем, тако што ће бити храњен против своје воље и да ли се тиме повређују штрајкачева људска права на физички интегритет, као и његова слобода одлучивања?

Поставља се кључно питање – шта је важније: људски живот или слобода човека? Код сваког штрајка глађу посебно одговор на ово питање је врло тежак. Још када се томе придода чињеница да људи најчешће штрајкују глађу у затворским условима, када затворска управа и држава којој ти затвори припадају преузима велику одговорност, онда се овај проблем додатно усложњава.

Овај претходно описани правни проблем у литератури се означава и као: црна рупа у праву, Бермудски правни троугао (ограничен са једне стране људским правима штрајкача, са друге одговорношћу затворске управе тј. власти и на крају настојањем лекара да одржи пацијента у животу када је то медицински могуће).

Два основна извора права која имају међународни карактер, питање присилног храњења штрајкача глађу када дође моменат када је људски живот угрожен, решавају на начине који су доста слични.

Декларација донесена у Токију 1975. године по том питању садржи следеће одредбе: „Када одбије да прима храну онај затвореник кога лекар сматра способним за рационално закључивање које се односи на последице слободне одлуке да се одбија храна, тај затвореник или затвореница се неће хранити вештачким путем. Одлуку која се тиче способности затвореника за закључивање, мора потврдити још најмање један независни лекар. Последице одбијања хране морају бити објашњене затворенику“.¹⁶ Тек ако се испуне ова три услова доноси се одлука да се штрајкач глађу неће хранити присилним путем. Ако један од претходно наведених услова није испуњен може се донети одлука да се штрајкач глађу може присилно хранити како би му се спасао живот. Из наведених строго испуњених услова да се не приступи присилном храњењу штрајкача глађу, проистекла је и дефиниција штрајка глађу коју је формулисала светска медицинска асоцијација – СМА: „Под штрајком глађу се подразумева свесно донесена одлука лица способног за расуђивање о то-

¹⁶ <http://www.hcjz.hr/clanak.php?id=13231&rnd=> (децембар 2008. год.).

ме да се за одређено време одбије храна и вода, или само храна уз конзумирање воде“.¹⁷ Велики проблем је што наведена декларација нема обавезујући карактер за националне законодавце, па је реална слика да је у многим земљама принудно храњење дозвољено, малтене обавезно.

Друга декларација коју је донела СМА је новијег датума, из 1991. године (ревидирана је 1992. године), и зове се Малтешка декларација.¹⁸ У њој се јасно види сва комплексност штрајка глађу као ненасилног протеста. У преамбули наведене декларације се каже: „Коначну одлуку да ли ће се интервенисати или не доноси лекар без уплитања трећих лица чији примарни интерес није добробит пацијента“.¹⁹ Као што се види, између две декларације СМА, које представљају слабе изворе права, постоји разлика. Разлика је у томе што по Токијској декларацији лекар не сме донети одлуку о присилном храњењу штрајкача глађу ако он правилно расуђује уз испуњеност остала два услова, док по Малтешкој декларацији лекар то може урадити, тј. донети такву одлуку, али не сме допустити да му се ико меша у одлуку.

У Светском медицинском часопису бр. 52 од 2. јуна 2006. године који носи назив „*Основе информације у вези са етичким поступањем са особама које штрајкују глађу*“, лекар који надгледа штрајкача глађу у току штрајка заузима централно и главно место приликом одлучивања да ли ће се неком присилно давати храна, али се дају и основне смернице и предлози за њихов рад у таквим ситуацијама.

Лекари треба да се упознају са различитим облицима одбијања узимања хране, самим тим морају, у зависности од конкретног облика, и различито поступати. Такође, морају се упознати са мотивацијом и истрајношћу сваког штрајкача глађу у одређеној врсти штрајка глађу, треба да задобију поверење штрајкача глађу и делују у потпуности самостално, а и упознају се са могућим разним изворима притиска којима штрајкач глађу може бити изложен (управа затвора, други штрајкач, па и сами лекари, итд.). Да би донели праву одлуку у критичном тренутку лекари морају познавати и симптоме клиничке психологије различитих фаза штрајка глађу како би штрајкачу предочили шта може да очекује у наредном периоду, а и разлике које постоје између присилног и уметног храњења.

Лекари који покушавају помоћи онима чији је живот угрожен, овај пут штрајкачима глађу, у свом раду приликом доношења одлуке у сваком штрајку глађу морају се посебно руководити следећим смерницама:

1. Медицинска обавеза одређивања компетентности и мотивације.
2. Медицинска дужност да се покуша утврдити „доброволност“.

¹⁷ <http://pescanik.net/content/view/351/90/> (децембар 2008. год.).

¹⁸ *Малтешка декларација* је усвојена у новембру 1991. године на 43. Светској скупштини лекара одржаној на Малти, а њена корекција урађена је на 44. Светској скупштини лекара, одржаној у септембру 1992. године у Марбељи, те је поново ревидирана на генералној скупштини Светског удружења лекара, одржаној у Пиланесбергу, у Јужној Африци, у октобру 2006. године.

¹⁹ <http://www.psihijatrija.com/psihijatrija/Medicinska%20ETIKA.htm> (новембар 2008. год.).

3. Обавеза да се пацијент упозна са правим информацијама.
4. Обавеза саветовања.
5. Обавеза чувања поверљивости.
6. Предности и недостаци комуникације са породицама.
7. Постоји ли обавеза посредовања?
8. Обавеза задржавања објективности и независности.
9. Вођење рачуна о здравственом стању пацијената током штрајка глађу.
10. Уметно храњење, присилно храњење и оживљавање.
11. Подршка професионалних удружења.

Код сваке од претходно наведених смерница срећу се изванредни примери у историји штрајкова глађу, али је један од најупечатљивијих примера везан за изазове у чувању поверљивих информација – једна од смерница која је везана за декларацију донесену на Малти.

„У колективном штрајку глађу доктор је схватио да штрајкачи глађу требају продужити штрајк како би имали више времена за преговарање о остварењу својих циљева, с тим да нико није желео довести у питање свој живот. Како је штрајк био у центру медијске пажње, то се могло протумачити као неодлучност, те док су штрајкачи привидно одбијали редовну храну, приватно су се договорили са доктором да прихвате интервенско храњење. Доктор је тако задржао поверење затвореника и поверљивост с обзиром да није затворској управи одао комплетну ситуацију. А опет они, видевши да затвореници одбијају редовну храну, запретили су да ће штрајк глађу окончати присилним храњењем. Доктор је интервенисао и објаснио да ситуацију држи под контролом без примене силе. Обе стране протеста су се нашле у драматичној ситуацији у којој нико није желео попустити. Способност доктора да се насамо договори са затвореницима о уметном храњењу дало је времена обема странама да постигну прихватљив компромис, без да у јавности изгубе углед“²⁰.

Из претходно наведеног примера види се да је умешност лекара довела до компромисног решења, тј. задовољења обеју страна. Поверење које су штрајкачи глађу, али и затворска управа имали у лекара, и његова обазривост приликом чувања информација којима располаже, довели су до продужења рока преговарања и срећног исхода. У великом броју случајева штрајкова глађу продужење периода преговора, под условом да их у опште има, иде у прилог коначном позитивном исходу, тј. избегавању смрти штрајкача глађу. Дужи штрајк глађу омогућава више времена за преговарање него кратко гладовање које је рестриктивније по питању узимања хране и воде, а самим тим и много кобније за самог штрајкача глађу.

²⁰ www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc - Similar pages - (децембар 2008. год.).

Политички мотивисани штрајкови глађу у Великој Британији

Политички мотивисани штрајкови глађу активиста организације ИРА

Припадници организације ИРА у британским затворима су технику штрајка глађу у британским затворима довели до перфекције и оправдано их називају истинским мученицима који су за зацртане циљеве неретко жртвовали своје животе. Непобитна је чињеница да њихове жртве нису биле узалудне, што се показало много година касније. Циљеви за које су се штрајком глађу „борили“ најчешће су мешавина практичних (бољи затворски услови, већи број посета, итд.) и политичких. Главни политички циљ којег су они првенствено хтели штрајком глађу остварити јесте да британска влада призна да су они политички затвореници. Самим тим они би били у повлашћенијем положају у односу на остале затворенике.

Први случај штрајка глађу у британском затвору припадника организације ИРА забележен је још пре Првог светског рата, пре него што ли је ова организација добила садашње име. Џејмс Коноли, тадашњи велики ирски патриота и члан синдиката, после хапшења током радничких протеста у Белфасту, ступио је у штрајк глађу у септембру месецу 1913. године. Штрајковао је веома кратко, али веома успешно. После седам дана је пуштен из затвора без икаквих последица, а у историју је ушао зато што је био први.

То се никако не би могло рећи за следећег тамошњег штрајкача глађу Томаса Еша. Он је ухапшен и осуђен на две године затвора због позивања на насиље на јавном скупу. По изрицању пресуде одмах је ступио у штрајк глађу који је трајао веома кратко, али за разлику од Конолијевог штрајка глађу који је имао срећан исход, овај штрајк глађу се завршио Ешовом смрћу. Заправо, умро је после петог дана штрајка глађу од последица гушења приликом присилног храњења. Да иронија буде већа, данас је његова жртва у домовини готово и заборављена.

Године 1920, када је ИРА основана под садашњим именом, чак 60 њених припадника је ступило у масовни штрајк глађу у затвору Корку. Њихов захтев био је да добију статус политичких затвореника, који им је био одузет када су британске власти забраниле деловање организације ИРА. Тактика британских власти која је била да се штрајкачи разбију широм земље на мање групе била је веома добра и уродила је плодом. По разбијању у мале групе и њиховом премештању у друге затворе многи затвореници, тј. штрајкачи глађу, одустали су од штрајка, други су пуштени из затвора, а само су тројица издржала до краја, тј. штрајковали су до смрти. Британска влада није испунила њихове захтеве.

Наведени штрајкови глађу били су само увод у штрајкове глађу који ће у Великој Британији уследити и чији главни протагонисти ће у своме народу и отаџбини бити овековечени славом. Са бројношћу штрајкова глађу иду и много боље организације и њихове технике, и посебно одабрани појединци који су бивали у „главним“ улогама. Са годинама је у Британији не само растао број политички мотивисаних штрајкова глађу, већ је било карактеристично и то да су припадници организације ИРА у највећем броју случајева групно штрајковали глађу.

После двадесетих година 20. века, било је неколико таласа штрајкова глађу, и то групних, и којима су припадници организације ИРА уз помоћ јавног мњења покушали остварити основни циљ, а то је стицање статуса политичких затвореника и раздвајање од осталих затвореника. Људске жртве међу њеним припадницима нису биле мале, негде око двадесетак њихових активиста је умрло штрајкујући глађу, али су они извукли поуке и технику штрајка глађу развили до савршенства. Развили су метод штрајка глађу у таласима (*rolling strike*) са резервним групама штрајкача који почињу да гладују ако претходна група одустане или их ставе на присилно храњење. У историју штрајкова глађу ушле су и чувене сестре Прајс које су четрдесетих година 20. века присилно храњене 266 дана и остале живе. С друге стране, британске власти су у свом закону првобитно донеле закон да се не могу ослободити затвореници који штрајкују глађу, да би после извесног периода од њега одустале. Али, нису попустиле и нису одустале од тога да не дају статус политичких затвореника члановима ИРА-е.

Засигурно највећи таласи штрајкова глађу ухапшених активиста организације ИРА преглавили су британске затворе 1981. године. На челу британске владе тада је била Маргарет Тачер,²¹ позната по својој чврстој руци и непопустљивости.

Група од десет активиста организације ИРА, у затвору Мејз, на чијем је челу био двадесетседмогодишњи Боби Сандс, британској власти је испоставила листу са следећим захтевима:

1. Право да не носе затворску униформу.
2. Право да одбију присилан рад.
3. Право да припадници ове организације не буду међусобно раздвојени у затворима.
4. Право да организују сопствене образовне и рекреативне програме.
5. Право на један пакет, једно писмо и једну посету месечно.

Дакле, активисти организације ИРА имали су само један циљ, а то је стицање статуса политичких затвореника. Испуњење претходно наведених пет захтева неминовно би довело до тога.

²¹ Маргарет Хилда Тачер, бароница Тачер (Грантам, 13. октобар 1925), британска политичарка, позната као Челична лејди (*Iron Lady*).

По занимању адвокат и хемичар, Маргарет Тачер 1974. године постаје прва председница конзервативне странке, а затим и прва председница владе Уједињеног Краљевства. На том положају била је од 4. маја 1979. до 28. новембра 1990. године, што је најдужи мандат једног председника владе Уједињеног Краљевства од 1827. године.

Поменути штрајк није био спонтан. Његов главни протагониста двадесетседмогодишњи Боби Сандс био је намерно одабран да руководи њиме. Ни остали чланови организације који су учествовали у том штрајку глађу нису били случајно одабрани и бирани су по сличним критеријумима по којима је и Боби Сандс био одабран да стоји на челу тог штрајка глађу зато што је био леп, интелигентан, склон поезији, што му је породица много пропатила због наклоности према ИРА-и, и можда најбитнија чињеница, а то је да као припадник ИРА-е никада није окрвавио руке. Био је возач и стражар у организацији, а ухапшен је због поседовања оружја. Општи закључак је да је он био идеална особа за придобијање симпатија јавног мњења, како у Северној Ирској, тако и широм света.

У организацији штрајка глађу били су читави тимови за подршку, а и њихове породице биле су унапред припремљене за сваки могући сценарио.

И поред силних притисака домаће и иностране јавности британска влада на челу са Маргарет Тачер је остала непопустљива. После 66 дана штрајка глађу први међу штрајкачима преминуо је Боби Сандс, а после њега и остала деветорица штрајкача глађу. За разлику од Томаса Еша чија жртва је у домовини данас заборављена, поменуто жртвовање Бобија Сандса се и дан данас препричава у Северној Ирској, а датуми његовог рођења и смрти славе се као празници.

У овом случају, касније се испоставило да жртве ипак нису биле узалудне. Каснији британски премијер Тони Блер је због свеопштег огромног притиска амнестирао све припаднике организације ИРА, који су за узврат оду-стали од оружане борбе.

Боби Сандс, као главни протагониста претходно поменутог штрајка и као човек који овековечен славом у својој земљи тј. Северној Ирској, више него заслужује да напишемо неколико реченица о његовом животном путу.

Боби Сандс – најпознатији ирски штрајкач глађу

Роберт Герард Сандс (Белфаст, 9. март 1954 – затвор Мазе, 5. мај 1981) познат као Боби Сандс, члан Привремене организације ИРА и штрајкач глађу који је изабран у Парламент Уједињеног Краљевства.

Родио се у Северној Ирској, и његови родитељи су поред њега имали још две ћерке и сина. Због тога што су били римокатолици његова породица је прогоњена.

Врло рано је осетио проблеме који постоје у Ирској због припадности другој вери. Лојалисти су га отерали када се покушао запослити у фирми која се бави производњом аутобуса. У британским затворима Боби Сандс се налазио у два наврата, оба пута због илегалног поседовања оружја, први пут због четири, а други због једног пиштоља за који се сматра да је користио за обрачун са британским органима реда. Први пут је у британским затворима боравио у периоду од 1972. до 1976. године, а од 1977. до 1981. године, када је и преминуо од по-

следица штрајка глађу, по други пут је тамновао у затвору. Иначе правоснажном пресудом други пут је био осуђен на 14 година затвора.

Ирски републиканци су затвор *HM Prison Maze* назвали *Long Kesh*. У затвору Боби Сандс пише поезију и прозу, које су касније објављиване у листу *Irish republican newspaper An Phoblacht*. На крају 1980. године Боби Сандс бива изабран за *Officer Commanding of the IRA* затвореника у *Long Kesh-u*.

Своје прве протесте Сандс организује у британским затворима („протест ћебади“, када су затвореници уместо униформи носили ћебад и „прљави протест“, када су прљали зидове изметом), а затим и штрајк глађу осамдесетих година. Тада је британска влада за тренутак попустила, али је убрзо по завршетку штрајка глађу ствари вратила у првобитно стање. То је била иницијална каписла за велики штрајк глађу 1981. године, после којег су десеторица активиста ИРА са Бобијем Сандсом на челу и преминула.

Остаће и запамћено да је Боби Сандс у априлу месецу 1981. године, после тешке победе на изборима, изабран у Парламент Уједињеног Краљевства. Само након три седмице пошто је био изабран у парламент, Сандс после 66 дана штрајка глађу умире. Био је члан парламента 25 дана, иако никада није сео у своју столицу. Британска влада је након тога донела закон да се осуђеницима на више од једне године затвора забрањује кандидатура у парламент. Смрт Бобија Сандса изазвала је велике немире у Северној Ирској и његовој сахрани је присуствовало сто хиљада људи.

Мада је Велика Британија демократска земља може се приметити да је компромисно решење готово немогуће наћи када се наиђе на тако оштро супротстављене интересе главних судионика политички мотивисаног штрајка глађу. Колико су стране у овом облику политичког протеста биле удаљене једна од друге сведоче и речи Маргарет Тачер, у то време британске премијерке, изречене 1981. године, а недуго после смрти Бобија Сандса: „Господин Сандс је био осуђени криминалац. Одабрао је самоубиство. То је био избор који његова организација није допустила многим њеним жртвама“²².

Политички мотивисани штрајкови глађу у Индији

Политички мотивисани штрајкови глађу Махатме Гандија

По многим најсветлији пример штрајкача глађу у 20. веку је Мохандас Карамчанд Ганди (прво га је Шри Ауробиндо Гош назвао само махатма, што на санскриту значи „велика душа“). Рођен је у Порбандару, 2. октобар 1869. а преминуо у Њу Делхију, 30. јануара 1948.

²² http://hr.wikipedia.org/wiki/Bobby_Sands (новембар 2008).

Управо њему се преписује да је штрајковима глађу, поред осталих садржаја чувеног ненасилног протеста „сатјаграхе“²³ на путу ка остварењу револуције, помогао индијској независности од британске власти и да је оснивач савремене индијске државе.

Као неком ко је целог живота био скроман у свему, и ко је изразити вегетаријанац, и где је идеја вегетаријанства дубоко укоренења у његовој родној земљи Гуџарату, као и у хиндуистичкој и џаинској заједници у Индији, Гандију је било много лакше него осталим политичким лидерима широм света да често упражњава штрајкове глађу као политичко оружје усмерено првенствено ка колонијалним властима.

Као што смо претходно у више наврата споменули, за лидере унапред организованих и припремљених политички мотивисаних штрајкова глађу одређивани су појединци за које се веровало ће ту ствар моћи да доведу до краја.

Управо је Ганди био идеална особа за носиоца штрајка глађу као облика ненасилног политичког протеста. Он је говорио да су његове вредности једноставне и да су преузете из традиционалних хиндуистичких веровања: истина (сатја)²⁴ и ненасиље (ахимса).²⁵ Он је придобио широке народне масе, јер је концепт ненасиља дубоко укоренењен у индијској религијској мисли и доживео је многа оживљавања са хиндуистичким, џаинским и будистичким контекстом.

Сваки Гандијев штрајк глађу праћен је са изузетном пажњом у широким народним масама Индије и британске колонијалне власти никако нису себи смеле дозволити да он премине, јер би последице у виду народног бунта биле несагледиве.

Као веома битну чињеницу треба навести да се Ганди по завршетку студија права у Лондону (1889–1891) вратио у домовину, али је тамо због немогућности запослења остао само две године када одлази у Јужну Африку, где је провео наредних двадесет година и често бивао у затвору. Тамо се борио за права индијаца.

Године 1919. враћа се у Индију и препоруђује странку Индијски национални конгрес,²⁶ који 1921. године даје Гандију потпуну извршну власт, па чак и могућност да именује свог наследника. После изласка из британског затвора (1922– 1924) на кратко је иступио из политике, да би се касније поново вратио и 1930. године прогласио нови талас грађанске непослушности.

²³ *Мохандас Карамчанд Ганди* је један од оснивача савремене индијске државе и утицајан поборник *сатјаграхе* (ненасилног протеста) на путу ка остварењу *револуције* (в. *Махтмисти*).

²⁴ *Истина* је вредност која се реализује у процесу сазнавања, свакодневног и научног. Различите теорије тумаче тај појам као однос између сазнања формулисаног у судовима и објекта на који са те сазнања одnose; разлика је у томе што какав карактер приписују том односу и шта се сматра критеријумом истине.

²⁵ *Ненасиље* је морална филозофија која проповеда одбацивање насиља као средства за постизање личних, друштвених и политичких циљева. Основна премиса филозофије ненасиља је да насиље рађа насиље, и да се једино доследним спровођењем ненасиља излази из тог круга.

²⁶ Индијски национални конгрес, познат и као Конгресна странка (engleski Indian National Congress, INC), највећа је и најача политичка странка у Индији.

Штрајк глађу био је веома успешна метода борбе против британске колонијалне власти 1932. године када бива хапшен у два наврата. Када је Ганди поново и то само формално напустио политику и то у периоду 1934–1939. година, на врху Индијског националног конгреса заменио га је Џавахарлал Нехру.²⁷ Први потез који је поновним повратком на политичку сцену учинио јесте штрајк глађу којим је намеравао да владара државе Рајкот примора да промени свој аутократски начин владавине. Поменути Гандијев штрајк глађу постао је иницијална каписла за велике јавне немире, тако да су колонијалне власти морале интервенисати, тј. приморати владара помануте државе да попусти пред захтевима Гандија. Таквим великим повратком на политичку сцену Индије Ганди је поново постао водећа и најзначајнија политичка фигура те земље.

По завршетку Другог светског рата, по цепању Индије на два дела, тј. садашњу Индију и Пакистан,²⁸ и признавању независности Индије од стране Велике Британије 1947. године, десио се случај који је широм света доживљен као катастрофа. Наиме, 30. јануара 1948. године док је био на путу ка месту где је вршио вечерњу молитву, Гандија је напао и усмртио *Nathuram Godse*,²⁹ хинду фанатик.

Помињани политички мотивисани штрајкови глађу дешавали су се у 20. веку, и то у Индији половином века, а у Северној Ирској почетком осамдесетих година. То напомињемо из разлога што су и штрајкачи и власт првенствено у Великој Британији, али и широм света могли и требали извући неке поуке из случајева штрајкова глађу из Индије. Да ли су, и ако уопште јесу, у којој мери су оне извучене, то остаје да се процени са неутралне тачке гледишта.

И поред чињенице да је Великој Британији тадашња колонија Индија представљала „Драгуљ у круни“ и да је свим силама покушавала да га задржи, може се рећи да је губитак те земље за тадашњу британску империју ипак представљао губитак „тамо неке земље“, за разлику од евентуалног губитка Северне Ирске, тј. дела острва, односно територије Уједињеног Краљевства. У тој чињеници треба тражити кључни разлог зашто је Велика Британија напустила Индију, док је са активистима организације ИРА само

²⁷ Џавахарлал Нехру (1889–1964) од 1929. генерални је секретар Свеиндијског конгресног комитета, а 1929, 1936, 1937, 1946, 1951–1954. председник Индијског националног конгреса.

²⁸ Име Пакистан на урду и персијском језику значи држава чистих. Чодхари Рахмат Али смислио је име 1933. године и објавио га у памфлету Сад или никад. Реч је, заправо, акроним назива муслиманских територија западне Индије – П за Пенџаб, А за Афганија, К за Кашмир, С за Синд и – Тан за Белуџистан (провинција у Пакистану). Везник И додат је касније, јер *истан* на урдуу значи земља, док *лак* значи чист. Држава је названа Пакистан 1947. године, док је данашњи назив Исламска Република Пакистан, у употреби од 1957. године.

²⁹ Гандија је убио фанатик 30. јануара 1948, а тај дан се сваке године обележава широм Индије. Верује се да је Гандијев убица био припадник десничарског крила Националног добровољачког конгреса, организације из које је касније настала владајућа партија премијера Ваџпајаи.

направљен компромис у вези са њиховим пуштањем из затвора. Велика Британија је до данас остала суверени владар над територијом Северне Ирске.

За разлику од Бобија Сандса који није доживео испуњење захтева за које се борио, тј. штрајковао глађу, Ганди је доживео да британска власт испуни основни циљ за који се он штрајком глађу, поред осталих ненасилних метода борио, а то је независност своје Индије.

Битна чињеница је да у култури Гандијевог народа постоји склоност ка ненасиљу и да га је он штрајком глађу и осталим ненасилним методама само усавршио, и истакао га као главно оружје у борби против колонијалне власти. На страни Гандија било је и то што је он у „праве“ штрајкове глађу ушао доста старији од Бобија Сандса, па самим тим и мудрији. Ганди је био и образованији од Сандса, завршивши високе школе у Лондону.³⁰ Још једно велико животно искуство стекао је радећи у Јужној Африци читавих 20 година. Много лакше је било Гандију, да као човеку аскети и строгом вегетаријанцу³¹ дуготрајно штрајкује глађу од млађаног Сандса. Ганди је иза себе имао и бројну нацију и велику државу, па је страх код британских власти да услед његове смрти не дође до револуције био већи, него у случају Северне Ирске. Са друге стране, темпераментна ирска нација је штрајком глађу из корена мењала своје животне навике и у њему више учествовала срцем, а не животном мудрошћу. Поред тога, активисти организације ИРА учествовали су у оружаним нападима у којима су често страдали и невини људи, па уз њих није био целокупан народ.

Потребно је навести да су њих двојица своје политичке захтеве испостављали истој тј. британској власти. У оба случаја је после дуготрајне „борбе“ дошло до испуњења штрајкачких услова, али у битно различитој форми. Важно је напоменути да у случају политички мотивисаних штрајкова глађу Индије није било толико жртава, као међу активистима организације ИРА.

На крају, остају само питања да ли је у случају са активистима организације ИРА морало да буде све тако, тј. да падну толике жртве да би им каснија британска власт изашла у сусрет и све их амнестирала, или је то погрешна процена једне политике? Да ли је Велика Британија преценила себе или потценила активисте ИРА и Индијског националног конгреса?

³⁰ Махатма Ганди био је вегетаријанац, а пред крај живота и фрутаријанац. Написао је књиге о томе док је студирао право у Лондону (где је упознао поборника вегетаријанства Хенрија Салта на састанцима Вегетаријанског друштва).

³¹ *Вегетаријанство* (лат. *vegetus* – жив, крепак, чист; лат. *vegetatio* – биљке, растиње) јесте начин исхране која се састоји од намирница биљног порекла (широк спектар житарица, махунарки, воћа и поврћа), евентуално млечних производа и јаја, али без животињског меса. Својим познатим слоганом „месо је убиство“ (енгл. *meat is murder*) вегетаријанци желе да нагласе да њихова исхрана не почива на убијању животиња.

Политички мотивисани штрајкови глађу у Србији и у земљама региона

*Политички мотивисан штрајк глађу
др Војислава Шешеља*

Општи је утисак да се над Србијом последњих година надвио „баук“ штрајкова глађу, међу којима они који су политички мотивисани не заостају за осталима. Ти веома чести примери штрајкова глађу посебно се односе на године после демократских промена, тј. за време када су многе категорије становништва осетиле погодан тренутак да реше неке проблеме који су годинама нагомилавани и нису решавани од пређашњих власти. Штрајкачи глађу из свих социјалних слојева друштва који испостављају своје сваколике захтеве различитим нивоима власти осетили су да је време општих друштвених промена прави моменат да таквим ненасилним протестом дођу до зацртаних циљева.

Неутралан посматрач недвосмислено може да закључи да скоро сви штрајкачи глађу играју на карту да вреди покушати са штрајком глађу, да ће њихови захтеви бити бар размотрени од оних који о томе одлучују, и можда и најважније – да неће бити шиканирани од стране власти и да неће они и њихове породице бити изложене свакојаким притисцима и уценама.

Али, са друге стране – неминовно се поставља питање да ли у Србији тако озбиљан политички чин, какав је политички мотивисан штрајк глађу, почиње да бива сопствена пародија. Такође, намеће се питање шта би за овдашње штрајкове глађу са свим њиховим главним протагонистима рекли његови идејни творци попут Гандија, Сандса и осталих активиста организације ИРА, и да ли је то оно што су они оставили у „аманет“ свим будућим политички мотивисаним штрајкачима глађу.

Последњих година били смо сведоци два политички мотивисана штрајка глађу који су широј јавности привлачили велику пажњу.

Први је штрајк глађу политичког лидера Српске радикалне странке др Војислава Шешеља у притворској јединици Хашког трибунала, а други је штрајк глађу владике милешевског Филарета (Јеленко Мићовић) на граници Србије и Црне Горе. Неспорна је чињеница да је Хашки трибунал³² непосредно или посредно разлог незадовољства и ступања у штрајк глађу наведених актера.

³² Међународни суд за кривично гоњење лица одговорних за тешка кршења међународног хуманитарног права на територији бивше Југославије је ад хок суд у Хагу (познат и као Хашки суд), тело Уједињених нација основано Резолуцијом 827 Савета безбедности УН, са задатком да суди поциниоцима ратних злочина на подручју бивше Југославије након 1991.

Најпре је др Војислав Шешељ штрајковао глађу у притворској јединици Хашког трибунала и то у периоду од 10. новембра до 8. децембра 2006. године. Главни повод за његово ступање у штрајк глађу је настојање судског већа да му наметне браниоца по службеној дужности. Поред поменутог, Шешељ је листу употпунио са још неколико захтева:

- укидање рестриктивних мера у вези посета супруге;
- регистравање његових правних саветника;
- да му документа буду достављана на папиру и на српском језику;
- да му буде укинут наметнути судски бранилац;
- да буде промењено Судско веће;
- да уредба о дужини поднеска буде промењена и
- да све претресне радње буду укинуте у периоду од 10. до 28. новембра 2006. године.

Шешељу то није први штрајк глађу, тако да је знао како се води и на који начин се код јавног мњења остварује највећи ефекат. Још у доба СФРЈ штрајковао је у затворима, а најпознатији и најдужи био је у сарајевском затвору 1984. године и трајао је 48 дана, с тим што га је ондашња затворска управа после двадесетог дана присилно хранила помоћу левка. Остаће записано да је тада, као последица штрајка глађу, дијагностикована туберкулоза бубрега. Тада су тај штрајк глађу са великом пажњом пропратили и светски медији као штрајк глађу једног политичког дисидента у комунистичкој држави.

Поменути штрајк глађу у Хашком трибуналу довео је до тога да је штрајкач био психички и физички пред општим колапсом, и свакако да су вести које су свакодневно стизале о стању здравља др Шешеља са пажњом слушале, како поборници, тако и противници његове политике. Хашки трибунал био је у великој дилеми – да ли допустити да један притвореник умре штрајкујући глађу, имајући у виду да се и добровољно предао, или изаћи у сусрет његовим захтевима и тако неминовно поништити неке раније одлуке везане за исти случај?

Као што се зна, Хашки трибунал изашао је у сусрет свим захтевима Војислава Шешеља. Суђење је настављено после неопходног опоравка који је вођен под стриктним лекарским надзором. Остаје питање да ли је то морало да се догоди. Да ли је Хашки трибунал, излазећи у сусрет свим захтевима штрајкача глађу, свесно признао да је погрешно, или се доказао као неко ко у ризичним тренуцима по живот њиховог притвореника, између живота оптуженика и правила суда, стаје на страну живота? Да ли је Хашки трибунал таквом својом одлуком нанео себи више штете него користи?

То су све питања за водеће домаће и иностране политичке аналитичаре, и у том случају ће време и историја дати валидне одговоре. Сигурно је једно – обе стране су својим активностима хтеле да пажњу и симпатије јавног мњења придобију за своју страну.

Политички мотивисан штрајк глађу владике милешевског Филарета

Други штрајк глађу, који је уједно новијег датума, овог пута релативно познате јавне личности у Србији владике милешевског Филарета, је такође, бар посредно везан за Хашки трибунал. Хашки трибунал је својевремено владика милешевског Филарета означио као помагача хашких оптуженика Радована Караџића и Ратка Младића и преко Европске Уније издејствовао одлуку да му се забрани улазак у све земље Европске уније. Та одлука Европске Уније била је довољна властима републике Црне Горе да и они поменутом владци ускрате боравак на њиховој територији, без обзира на то што се неки манастири у Црној Гори налазе у његовој, тј. милешевској епархији.

После четвртог безуспешног уласка у Црну Гору, тј. у своју милешевску епархију, тачније у манастир Довоља у кањону Таре, владика милешевски Филарет се одлучио да своја права издејствује штрајком глађу.

Прелаз Ранче на српско-црногорској граници био је место на којем је владика милешевски Филарет штрајковао глађу због поменуте одлуке црногорских власти, испостављајући само један захтев – тражио је да може да обиљежи манастире у својој епархији и у њима служи верске обреде. Своју намеру да штрајкује глађу писмом је обзнанио и председницима држава Србије и Црне Горе, председницима влада тих двеју држава и Хашком трибуналу.

Владика милешевски Филарет је на прелазу Ранче³³ на српско-црногорској граници штрајковао глађу у периоду од 28. 8. до 9. 9.2007. године. Узимајући у обзир његове године, то је релативно дуг период штрајка глађу који га је довео у болничку постељу пријепољске болнице.

Дванаестог дана штрајка глађу владике милешевског Филарета нађено је компромисно решење. Власт Црне Горе дозволила му је да прелази границу те државе и обиљежи светишта у својој епархији, али искључиво ради обављања верских обреда и уз службену пратњу. То одобрење било је довољно да он одлучи да прекине штрајк глађу.

Шта је утицало на власт Црне Горе да донесе такву одлуку, која се коси са њиховом пређашњом одлуком о забрани уласка владици милешевском на њихову територију? Две дијаметрално супротне одлуке једне те исте власти. Да ли су власти Црне Горе самостално доносили обе одлуке или су биле изложене притисцима са стране приликом доношења и једне и друге одлуке? Да ли су црногорске власти показале и доказале свој демократски капацитет или су признале своју грешку? У крајњем, да ли су црногорске власти одлуку о одобрењу уласка владике на своју територију донеле под притиском јавног мњења?

³³ Гранично место у пријепољској општини, у Србији. Граничи се са пљеваљском општином у Црној Гори.

При давању евентуалних одговора на претходно постављена питања треба имати у виду све специфичности којима Црна Гора тренутно располаже. То су тренутна политичка ситуација, величина територије и број становника, испреплетеност веза са Србијом, жеље, амбиције, итд.

Српска православна црква нема званични став, али њени верници углавном сматрају да штрајк глађу црквених великодостојника не представља ни пост, ни самоубиство, већ легитиман вид борбе против антихуманог и богоборачког система. Евентуална смрт као последица штрајка глађу представљала би јуначку смрт и жртвовање за веру хришћанску. То не би било самоубиство као што није било самоубиство смрт Војводе Синђелића,³⁴ као ни смрт монахиње која бежећи од разбојника скаче са литице да би избегла телоскрнављење.

Са позиција атеиста, политички мотивисани штрајкови глађу црквених великодостојника су недопустиви и они представљају директно мешање у политику и извршну власт једне земље. Они наглашавају одвојеност цркве од државе и међусобно немешање у послове.

Политички мотивисан штрајк глађу Андрије Мандића

И у случају политички мотивисаног штрајка глађу Андрије Мандића³⁵ власт Републике Црне Горе била је на својеврсном испиту. Штрајкач глађу био је један од тамошњих српских политичких првака, а главни повод његовог штрајка глађу било је признавање независности Косова од стране црногорске власти.

Место које је штрајкач глађу одабрао за тај вид ненасилног протеста је зграда црногорског парламента. У том случају, због погоршања здравственог стања штрајкача, штрајк је прекинут тринаести дан и Андрија Мандић је хитно пребачен у подгоричку болницу.

Тај штрајк глађу одиграо се у периоду од 13. до 26.10.2008. године. Штрајкач је одустао, а власт Црне Горе није испунила његове захтеве, међу којима је главни био моментално повлачење одлуке о признавању независности Косова и Метохије.

Шта је то недостајало Андрији Мандићу да успе у својим захтевима? Да ли га је у томе омело само погоршање здравственог стања или му је недостајала чврстина ставова и јасноћа захтева? Да ли је одустајању од даљег штрајка глађу допринела и слаба организација, слаба подршка и брзоплетост у доношењу одлуке да се са штрајком започне?

³⁴ Стеван Синђелић (*1770–†19. мај 1809) био је српски војсковођа у Првом српском устанку. Погинуо је у боју на Чегру, дигавши у ваздух шанац пун Турака.

Стеван Синђелић је рођен 1770. године у селу Војсци, у Округу моравском. Његов отац, угледни занатлија Радован Ракић је умро врло млад, па се Стеванова мајка, Синђелија, преудала. Зато су га људи по мајци Синђелији прозвали Синђелић.

³⁵ Андрија Мандић је црногорски политичар, рођен 19. јануара 1965. у Шавнику. Он је председник Српске народне странке, као и Српске листе.

Велико је питање како би се црногорске власти понеле да је штрајк глађу Андрије Мандића дуже трајао и да су самим тим били дуже изложени притиску. Да ли би устукли пред овим захтевима као што су устукли пред захтевима владике Филарета?

Политички мотивисан штрајк глађу Бранимира Главаша

У коначном сматрам да слика штрајкова глађу који су се одиграли у Србији и у земљама у непосредном окружењу (читај у земљама бивше СФРЈ) не би била потпуна без слике о више узастопних политички мотивисаних штрајкова глађу једног те истог човека. Електронски медији су јавност Републике Хрватске у периоду 2006–2008. године готово непрестано извештавали о „драматичним“ штрајковима глађу једног од тамошњих политичких првака Бранимира Главаша.³⁶ Тада су забележена три велика штрајка глађу тог политичког лидера, а разлог је био његово притварање на основу оптужбе хрватског тужилаштва да је починио ратне злочине на подручју Славоније, тј. Осијека, у рату вођеном 1991–1995. године.

Главни захтев који је Бранимир Главаш штрајковима глађу испоставио хрватским властима је пуштање из притвора и одбрана са слободе. Остаће забележено да су сви штрајкови глађу били исцрпљујући и да је после последњег штрајка глађу смршао чак 25 килограма.

Хрватска власт је устукнула пред захтевима Бранимира Главаша и он је пуштен да се брани са слободе. Могло би се закључити да су претходна добра припрема, прецизни циљеви и јасни захтеви, као и последице које би проистекле из евентуалне Главашеве смрти и немали притисак на хрватску власт, умногоме допринели да тамошња власт удовољи захтеву штрајкача глађу.

Занимљиво је и да су двојица политичких првака у Србији и Хрватској, Војислав Шешељ и Бранимир Главаш, који су за време ратних збивања на просторима бивше СФРЈ били на супротним странама, користили један те

³⁶ Бранимир Главаш (Осијек, 23. септембар 1956) је хрватски политичар, један од оснивача и најугицајнијих челника Хрватске демократске заједнице, коју је 2005. године напустио да би формирао нову регионалну странку Хрватски демократски сабор Славоније и Барање.

Главаш се терети да је као један од команданта Осијека за време рата у Хрватској 1991/92. године одговоран за ратне злочине над цивилима српске националности. Због тога је му је, на захтев Државног одвјетништва РХ 10. маја 2006. године Хрватски Сабор укинуо заступнички имунитет ради покретања кривичног прогона. 23. октобра 2006. му је истражни судија Жупанијског суда у Загребу одредио притвор, а након вишедневног спора по питању месне надлежности му је скинут имунитет од стране саборског Мандатно-имунитетног поверенства. 26. октобра је притворен где је одмах започео штрајк глађу који је трајао до 3. децембра када је из здравствених разлога прекинута истрага. Истрага је поново отворена 8. фебруара 2007. године.

исти облик политичког протеста, тј. штрајк глађу и водили га готово паралелно. Обојица су оптужена за готово исте злочине у време ратних збивања на просторима бивше СФРЈ.

Резултат штрајкова глађу Војислава Шешеља и Бранимира Главаша био је да су Хашки трибунал, односно хрватска власт прихватили све њихове захтеве.

Перспектива политички мотивисаних штрајкова глађу

Глобална економска криза,³⁷ све већа и бржа трка у наоружању између водећих војних сила на свету,³⁸ све већа и безобзирнија експлоатација природних ресурса, најаву планетарних сукоба ради остваривања превласти над природним богатствима, све већи јаз између богатих и сиромашних, јесу околности које итекако погодују да се у будућности појаве неки нови „прави“ политички мотивисани штрајкачи глађу. То је клима која „обећава“ да се из ње изроди неки нови Ганди, Мендела или Сандс и да буду инспирација за читаве народе да могу и морају боље живети у својој држави.

Ако се такве глобалне околности буду наставиле, само је питање времена када ће неки одабрани појединци, штрајком глађу као ненасилним обликом политичке борбе, покушати да остваре не само личне, већ и жеље читавих етничких група. Када се зна да на свету има немали број земаља у којима су на власти диктаторски режими, јасно је да ће штрајкача глађу бити све више.

У нашој земљи и земљама региона све зависи од тога да ли ће постојеће власти омогућити још већи степен демократизације друштва у свим његовим сегментима и свести могућност политички мотивисаних штрајкова глађу на одређену меру. Свакако да демократизација друштва зависи од економске развијености у великој мери, а економска развијеност малих земаља каква је наша зависи од оствареног степена међународних интеграција. Ако би се све земље региона кретале у том смеру онда би бар изостали они прави штрајкови глађу који би имали за циљ ослобађање од дикта-

³⁷ Лондонски пословни дневник *Fajnenšel tajms* оценио је 17. 11. 2008. године, коментаришући домете протеклог самита групе 20 најразвијенијих земаља (G20) у Вашингтону, да ће светска економска криза бити дубља него што се предвиђало.

³⁸ Продаја оружја и војни трошкови повећани су на глобалном нивоу у 2007. години. Сједињене Америчке Државе троше на наоружање скоро и колико остатак света, саопштио је Међународни институт за истраживање мира (SIPRI).

Глобални трошкови наоружања достигли су 2007. године 1,339 милиона долара, што је за шест одсто више у односу на 2006, наведено је у извештају SIPRI са седиштем у Стокхолму.

Удео САД у тим трошковима био је 45 одсто, односно 547 милијарди долара, највише од Другог светског рата, пренео је ДПА.

Следећи највећи војни потрошачи – Велика Британија, Кина, Француска и Јапан – учествовали су у трошковима са по 4–5 одсто, објавио је SIPRI. Русија је на седмом месту са 35,4 милијарде долара, што је за шест одсто више него у 2006. години.

торских режима, задовољење основних цивилизацијских права, итд. Ипак, чак и да се побољшају услови живота већине грађана у нашој земљи и земљама региона, и развију интегративни процеси, политички мотивисани штрајкови глађу неће нестати. Биће и даље део наше свакодневице, али неће одражавати став већине становништва, већ углавном политички егзибиционизам појединца, ређе групе грађана.

Закључак

Ретки су појединци чији циљеви политички мотивисаног штрајка глађу су представљали и циљеве којима су тежиле читаве етничке заједнице. Они су били и биће трн у оку власти сваке државе. Те власти су у прошлости покушавале, сада покушавају, а у будућности ће покушавати да ефекте политички мотивисаног штрајка глађу код јавног мњења сведу на најмању могућу меру. Свака власт би ризиковала да се дигну читави народи, ако би се применом бруталне силе и медијском изолацијом обрачунавала са политички мотивисаним штрајкачима глађу. У очима народа шиканирани штрајкачи глађу постали би идоли, хероји и својеврсни борци за правду. Штрајкачи глађу у таквим ситуацијама би се уз помоћ своје свесне жртве по питању популарности, у свом али и у иностраном јавном мњењу дизали до неслућених висина. Бивали би слављени и приче о њиховим жртвама служиле би као легенде у потоњим генерацијама.

Наравно, увек је било и биће појединаца који ће се одважити и упустити се у тај вид политичког егзибиционизма, али ће брзо сагледавши своју лимитирану решеност и упорност да се истраје до краја, и сву тврдокорност власти да не попусти, одустајати од штрајка глађу малтене пре него што је он и почео. И тако ће њихови политички протести заправо бити једни од бројних пропалих покушаја политички мотивисаних штрајкова глађу, уједно представљајући оптерећење за јавност. Јавно мњење које полако постаје „сито“ политички мотивисаних штрајкова глађу, неретко у таквим ситуацијама само познате медијске личности могу да анимирају тим видом свог политичког протеста.

Управо та бројност политички мотивисаних штрајкова глађу који су и због актера и због природе испостављених захтева осуђени на пропаст, прети да јавно мњење не препозна оне „праве“ политички мотивисане штрајкове глађу, који у себи носе захтеве чије испуњење би представљало не само индивидуално, већ и опште добро.

Управо у чињеници да само одабрани појединци, сами или удружени, могу да буду успешни носиоци појединачног или групног ненасилног, у основи аутодеструктивног политичког протеста, као и да они свесно стављају свој живот у залог за „боље сутра“, а да при свему томе никога физички не угрожавају, крије се феномен политички мотивисаног штрајка глађу.

Феномен политички мотивисаног штрајка глађу употпуњује и чињеница да је јавно мњење, на основу представе коју је о политички мотивисаном штрајку глађу створило на основу мање или више објективних извештаја средстава јавног информисања, кључни фактор који опредељује да ли ће један политички мотивисан штрајк глађу успети.

Пажљиво анализирајући примере политички мотивисаних штрајкова глађу а и штрајкове глађу који се ових дана дешавају широм света, може се закључити да нема универзалног правила на основу којег би се тачно предвидело где ће они започети и до каквих резултата ће довести. Правно неуређене државе, недемократске, тј. диктаторске државе, у основи представљају, на први поглед, погодан тло за настајање политички мотивисаних штрајкова глађу. Међутим, тамо се људи тешко одлучују за тај вид политичког протеста, јер се плаше да власт не предузме казнене мере, како против њих, тако и против чланова њихових породица и пријатеља. Поред тога, у таквим ситуацијама заступљена је медијска блокада, чиме је и битно умањена могућност да за њихов политички мотивисан штрајк глађу сазна шира домаћа и инострана јавност. И ако се појединци или групе одлуче за тај облик политичког протеста, штрајкачким захтевима се готово никада не излази у сусрет.

У демократским и правно уређеним државама наизглед постоје мање шансе за настајање политички мотивисаних штрајкова глађу. Али, управо због тога што се појединци не плаше да ће чланови њихових породица и они сами бити физички малтретирани, они се одлучују за штрајкове глађу. Управо у наведеној констатацији налазимо и разлоге за серију политички мотивисаних штрајкова глађу који се последњих година дешавају у нашој земљи и земљама у окружењу.

Проблеми са сепаратистичким захтевима појединих етничких заједница који су под окриљем демократије гурнути у страну, односно не решавају се, представљају још један разлог због којег се политички мотивисани штрајкови глађу дешавају и великим демократијама. Најбољи пример за то представља Велика Британија.

Из примера политички мотивисаних штрајкова глађу који су описани у овом раду може се закључити да је време у којем је постигнут убрзанији технички развој средстава јавног информисања и њихово релативно осамостаљивање, период у којем су актери, тј. супротстављене стране у штрајку почеле другачије да размишљају и да доносе одлуке, при чему су свесне свих могућих последица.

Чињеница је, такође, да је сваки политички мотивисан штрајк глађу карактеристичан и да су резултати штрајка зависили од историјских околности под којима су се одиграли, као и степена међусобне супротстављености самих актера. У овоме контексту под историјским околностима подразумевамо ниво друштвене свести о том облику политичког протеста, ниво достигнутог демократског развоја неког друштва, степен притиска којем је свака страна у

штрајку била изложена, специфичне тежине испостављених захтева штрајкача глађу одређеној власти и, на крају можда и најважније, достигнутог нивоа техничког развоја средстава јавног информисања и слободе медија.

Савремена средства јавног информисања и потпуно независни медији уједно значе већу демократичност неког друштва и развијенију друштвену свест о политички мотивисаним штрајковима глађу.

Другим речима, моћни, а независни медији³⁹ представљају гарант да ће објективна слика о „правим“ политички мотивисаним штрајковима глађу бити брзо презентована јавности, чији ће притисак на супротстављене стране резултирати решењем тог вида политичког протеста.

У много случајева се показало да политички мотивисани штрајкови глађу, сами или у комбинацији са неким другим ненасилним политичким методама, могу довести до таквих „револуционарних“ резултата до којих нису довели многи крвави оружани сукоби. У томе је и највећи феномен политички мотивисаног штрајка глађу као аутодеструктивног протестног понашања у политици.

Литература

1. Лубарда, Бранко: *Правни живот* бр. 11/1998. год.
2. Симеуновић, Драган: *Теорија политике*, Ридер I део, Основи политичких наука, практикум, Београд, 2002.
3. http://www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc (новембар 2008. год.)
4. <http://pescanik.net/content/view/351/90/> (новембар 2008. год.)
5. <http://pescanik.net/content/view/1624/114/> (новембар 2008. год.)
6. <http://www.hczj.hr/clanak.php?id=13231&rnd=> (новембар 2008. год.)
7. <http://www.psihijatrija.com/psihijatrija/Medicinska%20ETIKA.htm> (новембар 2008. год.)
8. www.coe.ba/pdf/Medicinska_etika_i_ljudska_prava.doc (новембар 2008. год.)
9. <http://sr.wikipedia.org/wiki/Штрајк> (новембар 2008. год.)
10. http://sr.wikipedia.org/sr-el/Нелсон_Мендела (новембар 2008. год.)
11. <http://www.vuxi.net/17-04-2008/rtv-nelson-mendela-pocasni-beogradanin> (новембар 2008)
12. http://sr.wikipedia.org/wiki/Тони_Блер (новембар 2008. год.)
13. <http://sr.wikipedia.org/sr-el/Куба> (децембар 2008. год.)
14. http://sr.wikipedia.org/wiki/Маргарет_Тачер (децембар 2008. год.)

³⁹ Представници међународне заједнице истичу да су независно, живо грађанско друштво и медији ослонац здраве демократије. Наглашавају важну улогу „пса чувара“ коју имају независни медији и грађанско друштво.

15. <http://www.youtube.com/watch?v=395QgYExbmY&feature=related> (децембар 2008. год.)
16. http://en.wikipedia.org/wiki/Bobby_Sands (новембар 2008. год.)
17. http://sr.wikipedia.org/wiki/Махатма_Ганди (децембар 2008. год.)
18. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=11&dd=11&nav_id=219539 (децембар 2008. год.)
19. http://www.bbc.co.uk/serbian/news/2006/12/061208_seselj.shtml (децембар 2008. год.)
20. <http://www.blic.rs/politika.php?id=11753> (децембар 2008. год.)
21. <http://arhiva.kurir-info.co.yu/Arhiva/2007/Septembar/09/V-05-09092007.shtml> (децембар 2008. год.)
22. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=511801> (децембар 2008. год.)
23. http://sr.wikipedia.org/wiki/Андрија_Мандић (децембар 2008. год.)
24. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/24154/Mandić+prekinuo+štrajk+gladu.html> (децембар 2008. год.)
25. http://sr.wikipedia.org/wiki/Бранимир_Главаш (јануар 2009. год.)
26. http://www.branimirglavas.com/index.php?Itemid=59&id=223&option=com_content&task=view (децембар 2008. год.)
27. <http://damp.nsk.hr/arhiva/vol2/880/15320/www.24sata.hr/articles/view/50429/index.html> (децембар 2008. год.)
28. https://xs4.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=10&dd=27&nav_category=64&nav_id=217452 (децембар 2008. год.)
29. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/5/Економија/27937/Глобална+криза+дубља+него+што+се+предвиђало.html> (децембар 2008. год.)
30. <http://vesti.krstarica.com/?rubrika=aktuelno&lang=0&sifra=239a4d13e4fd35baae4e9615c04fe8bb&dan=09&mesec=06&godina=2008> (децембар 2008. год.)
31. <http://sr.wikipedia.org/wiki/Демократија> (јануар 2009. год.)
32. http://www.ohr.int/print/?content_id=41121 (јануар 2009. год.)
33. <http://www.queeria.com/Aktivizam.aspx?id=4821&grid=2001&page=3> (јан. 2009. год.)
34. <http://arhiva.glas-javnosti.co.yu/arhiva/2006/11/29/srpski/T06112803.shtml> (новембар 2008)

35. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=472809> (ноябрь 2008. год.)
36. <http://www.pescanik.net/content/view/351/204/> (ноябрь 2008. год.)
37. <http://www.studio-b.rs/info/vest.php?id=4392> (январь 2009. год.)
38. <http://www.freedomfight.net/pages/Br12/Guantanamo.htm> (январь 2009. год.)
39. <http://www.e-novine.com/sr/stav/clanak.php?id=14657> (январь 2009. год.)
40. <http://www.mtsmondo.com/news/vesti/text.php?vest=33231>
(декабрь 2009. год.)
41. <http://www.javno.com/hr/svijet/clanak.php?id=66815> (январь 2009. год.)
42. <http://www.blic.rs/svet.php?id=76700> (декабрь 2008. год.)
43. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bobby_sands_mural_in_belfast320.jpg
(январь 2009. год.)
44. <http://www.youtube.com/watch?v=6x-hSBEU5Pw> (январь 2009. год.)
45. <http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/1272007/dossier.asp> (январь 2009. год.)
46. http://www.gandhiserve.org/cgi-bin/if2/imageFolio.cgi?direct=Photographs/Personalities/Mahatma_Gandhi/---Top_100---&img=0 (декабрь 2008. год.)
47. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2317765.stm> (ноябрь 2008. год.)
<http://prijepolje.in/modules.php?name=News&file=categories&op=newindex&catid=1> (январь 2009.)
48. <http://www.vreme.com/cms/view.php?print=yes&id=511801> (январь 2009. год.)
49. <http://www.kurir-info.rs/clanak/kurir-05-05-2008/filaretova-crkva>
(декабрь 2008. год.)
50. <http://www.vesti.rs/Vesti/Andrija-Mandic-prekinuo-strajk-gladju-2.html>
(декабрь 2008.)
51. <http://politika.com/branimir-glavas-na-samrti-pokusaj-pacifisticke-analize>
(январь 2009.)